

Кустріч Л.О.кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту

Уманського національного університету садівництва

ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ СФЕРИ

У статті розглянуто особливості формування трудового потенціалу у сільськогосподарській галузі. Встановлено, що трудовий потенціал є одним із найважливіших модернізаційних ресурсів суспільства. Від формування, розподілу і використання трудового потенціалу залежить не тільки ефективне відтворення людського потенціалу регіонів, а й можливості прискорення темпів соціально-економічного розвитку. Визначено, що під трудовим потенціалом слід розуміти сукупність усіх трудових можливостей окремої людини, груп працівників і суспільства загалом. Виокремлено умови та тенденції формування трудового потенціалу. Визначено особливості формування і використання сільського трудового потенціалу. Досліджено основні аспекти розвитку трудового потенціалу та забезпечення сільського населення робочими місцями. Розроблено принципи положення щодо поліпшення ситуації у напрямі формування та розвитку трудового потенціалу сільськогосподарської сфери, які слід упроваджувати на державному та регіональному рівнях.

Ключові слова: сільське господарство, трудові ресурси, трудовий потенціал, праця, працівник, розвиток.

В статье рассмотрены особенности формирования трудового потенциала в сельскохозяйственной отрасли. Установлено, что трудовой потенциал является одним из важнейших модернизационных ресурсов общества. От формирования, распределения и использования трудового потенциала зависит не только эффективное воспроизводство человеческого потенциала регионов, но и возможности ускорения темпов социально-экономического развития. Определено, что под трудовым потенциалом следует понимать совокупность всех трудовых возможностей отдельного человека, групп работников и общества в целом. Выделены условия и тенденции формирования трудового потенциала. Определены особенности формирования и использования сельского трудового потенциала. Исследованы основные аспекты развития трудового потенциала и обеспечения сельского населения рабочими местами. Разработаны принципиальные правила для улучшения ситуации в направлении формирования и развития трудового потенциала сельскохозяйственной сферы, которые следует внедрять на государственном и региональном уровнях.

Ключевые слова: сельское хозяйство, трудовые ресурсы, трудовой потенциал, труд, работник, развитие.

Постановка проблеми. За сучасних умов становлення економічних відносин особливого значення набуває проблема формування та використання трудового потенціалу. Стан трудового потенціалу залежить від різних чинників або умов його відтворення, які необхідно аналізувати, систематизувати та врахувати з метою раціонального формування і використання. Недостатність нових теоретичних та практичних розробок, спрямованих на вирішення вказаних проблем, зумовлює необхідність та актуальність системного дослідження цієї проблематики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок у дослідження проблем формування трудового потенціалу і його складників внесли такі вчені, як М. Бетлій [10], К. Воронич [6], П. Гаврилко [7], Т. Євсюков [8], І. Ковальчук [8], С. Мельник [9], І. Ретівцев [9], Л. Панкратова

[10], П. Паркінгтон [18], О. Попова [10], Л. Рахматулліна [16], К. Стейтон [18], С. Тейлор [19], Д. Торрінгтон [19], Ю. Ульяновченко [14], Л. Холл [19], А. Чикуркова [12], Є. Чулкова [16], О. Шпикуляк [17] та ін.

Зокрема, П. Паркінгтон та К. Стейтон вважають, що фактори, пов'язані з формуванням і відтворенням трудового потенціалу, слід поділити на дві групи – організаційні та соціальні [18, с. 47]. До першої групи автори відносять відновлення поколінь працівників за рахунок поповнення чисельності їх контингентів; визначення рівня забезпечення господарств трудовим потенціалом; визначення статевого і вікового складу працівників аграрних підприємств; формування здатності до праці і постійне підвищення ділової кваліфікації; створення умов для ефективного використання трудового потенціалу; пом'якшення сезонності праці на селі;

відповідність рівня оплати праці розміру трудових вкладень. Соціальна група факторів містить забезпечення населення житлом, комунальними послугами, впорядкованими дорогами, медичним обслуговуванням, закладами освіти, культури, фізичного виховання, торгівлі, громадського харчування і зв'язку.

С.В. Мельник і І.В. Ретівцев відзначають, що ефективність використання трудового потенціалу визначається ринковими відносинами з обов'язковим урахуванням стану суспільно-політичного життя, рівня свідомості, культури, професійної підготовки, національної специфіки, інтересів, традицій, що склалися у сфері трудових відносин [9, с. 10].

До факторів зростання трудового потенціалу Є.А. Чулкова і Л.І. Рахматулліна відносять природний приріст населення, особливо працездатного; покращення стану здоров'я, фізичного стану, морального стану суспільства, які підсилюють дієздатність робочої сили; ріст культурно-технічного рівня населення, особливо освітнього і кваліфікаційного; обставини, що збільшують сукупний фонд робочого часу. При цьому фактором зміни величини трудового потенціалу є міграція працездатного населення, точніше сальдо міграційних потоків [16, с. 186].

Як бачимо, запропоновані вченими положення щодо визначення сутності трудового потенціалу та факторів його формування і використання фактично ігнорують зв'язок між наявністю окремих видів ресурсів і станом економіки в сільськогосподарській галузі, не враховують усіх факторів впливу на стан та зміни ресурсного потенціалу сільськогосподарської сфери. Також натепер відсутні єдині теоретико-методичні положення щодо визначення сутності трудового потенціалу та факторів його формування і використання.

Отже, розроблення єдиної методологічної системи щодо формування та розвитку трудового потенціалу сільськогосподарської сфери потребує належного наукового обґрунтування, що підтверджує актуальність подальшого дослідження.

Мета статті полягає у дослідженні теоретико-практичних аспектів формування і розвитку та використання трудового потенціалу в галузі сільського господарства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування і розвиток трудового потенціалу сільськогосподарської сфери має свої особливості, пов'язані з територіальним розміщенням підприємств і організацій аграрного сектору економіки. Трудовий потенціал сільського господарства формується переважно за рахунок наявного працездатного населення сільської

місцевості [6, с. 132]. Кількісні характеристики трудового потенціалу сільськогосподарської галузі тісно пов'язані з режимом відтворення сільського населення.

Україна має 41,8 млн. га сільськогосподарських угідь (69% загального фонду земель) [5], а частка продукції сільськогосподарського сектору в зовнішньоторговельному обороті країни становить понад 19,7% [13, с. 49]. Сільське господарство – це галузь зі стабільною висхідною динамікою, яка зберігалася навіть у період кризи 2008–2009 рр. до середини 2012 р. Виробництво с/г продукції в січні-червні 2016 р. становило 107,4% до відповідного періоду 2015 р. (в аграрних підприємствах – 111,8%; в особистих господарствах – 104,4%) [5]. Загальне ж виробництво с/г продукції у 2016 р. становило 95,5% до 2015 р. (аграрні підприємства – 93,5%, господарства населення – 97,6%) [5].

Україна, 90% площі якої становлять сільські території, де проживає третина населення, вирізняється низьким рівнем підтримки сільського господарства [5]. У 2015 р., коли внесок останнього у ВВП становив 9,3%, обсяг державної підтримки становив 0,22% ВВП (в окремих державах ЄС цей показник сягає 4,1% [8]). Через диспаритет цін на продукцію промисловості, що споживається у сільському господарстві, та цін на с/г продукцію відбувається «продання» навіть цих коштів. Обмежені можливості дрібного землевласника щодо застосування механізації і впровадження нових технологій, вимушене використання здебільшого ручної праці, слабкий розвиток сільських територій зумовлюють постійний відплив економічно активного населення: 41% жителів села – пенсіонери, а 18% досягли віку 65 років [14]. Протягом 2016 р. наявне сільське населення скоротилося у середньому на 80 тис. – з 14 294,8 тис. осіб (31,28% населення України) до 14 214,8 тис. осіб (31,18% населення України) [13, с. 147].

Реалізовані у 2011–2015 рр. заходи Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 р. не призупинили негативні тенденції [3]. Більшість із завдань Програми не досягнуті в повному обсязі, а такі заходи, як компенсація витрат підприємств АПК щодо будівництва у сільських населених пунктах об'єктів соціальної сфери та місцевих газових трубопроводів, стимулювання розвитку депресивних територій, реформування системи аграрної освіти тощо з державного бюджету не фінансувались, а тому і не виконувались.

Згідно із Законом України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» від 18.10.2015 р. № 2982-IV комплексний розвиток сільських територій [1] є стратегічною метою державної аграрної

політики в Україні. Основними складниками державної політики в цьому напрямі визначені: забезпечення надійного функціонування соціальної інфраструктури села; формування системи державного регулювання демографічних процесів сільського розвитку, реалізація програм стимулювання розвитку депресивних територій; вирівнювання умов життєдіяльності міського і сільського населення; сприяння збільшенню зайнятості сільського населення; збереження та розвиток малих, віддалених і таких, що занепадають, сільських поселень; сприяння підвищенню рівня доходів сільського населення, стимулювання закріплення на селі спеціалістів сільського господарства, освіти, культури, охорони здоров'я та побутового обслуговування тощо [1].

Розвиток сільських територій залежить від якості управління трудовим потенціалом, забезпечення умов для його збереження і відтворення, створення можливостей для ефективного прикладення трудової діяльності, регулювання мобільності працівників тощо.

Оцінюючи стан та перспективи покращення ситуації щодо розвитку трудового потенціалу села та забезпечення сільського населення робочими місцями, слід зупинитися на таких аспектах, як: 1. Знецінення вартості сільської праці та надання великими агропідприємствами переваги екстенсивному землеробству. 2. Недооцінка внеску особистих сільських господарств. 3. Тінізація ринку праці. 4. Руїнація соціальної інфраструктури та позапрофесійних форм підтримки і розвитку людського потенціалу сільських територій. 5. Недостатня увага до диверсифікації ринку праці (до неаграрної зайнятості). 6. Міграційні процеси на сільських територіях.

Далі розглянемо більш докладно кожен аспект.

1. Знецінення вартості сільської праці та надання великими агропідприємствами переваги екстенсивному землеробству. Земля є національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави [1]. Усунення держави від управління перерозподілом державної і спільної власності на селі спричинило суттєву диференціацію населення за рівнями доходів, володінням землею і майном. Землі фактично сконцентровані у незначній кількості власників, знизилася ефективність використання угідь, впала рентабельність малих і середніх господарств. Надмірна концентрація землеволодінь обертається монополізацією аграрного ринку та зниженням ефективності землекористування, застосуванням екстенсивних технологій і застарілих форм організації праці, роблячи сільськогосподар-

ську галузь України неефективною, а зайнятість у ній непрестижною.

Орієнтація великих господарств на експорт, збільшення обсягів вирощування швидкокоупних і менш трудомістких технічних культур, монополізація в регіонах заготівлі приводить не лише до зростання цін на продовольство і недостатнього забезпечення внутрішнього ринку певними продуктами харчування, а і до постійного вивільнення зайнятих у сільському господарстві громадян і зниження їхніх доходів.

2. Недооцінка внеску особистих сільських господарств. За умов кризового стану зайнятості у великотоварному сільгоспвиробництві особисте господарство стало засобом виживання і основною сферою прикладення праці селян. Через низький рівень розвитку сільських територій, малі розміри земельних ділянок, відсутність фінансових активів, техніки, високі ціни на засоби виробництва (насіння, худобу, що закуповуються за роздрібними цінами), низьку якість інфраструктури та відсутність доступу до ринків збуту тощо ОСГ неспроможні отримувати належну додану вартість і забезпечувати позитивний цикл накопичення й інвестицій (або витрачають значну її частину на посередників).

Крім того, для населення, яке є самозайнятим у сільському господарстві або працює на особистих присадибних ділянках, немає вимог щодо сплати страхових внесків до відповідних фондів, отже, у разі втрати можливості здійснення власної діяльності вони не можуть розраховувати на достатній рівень соціального захисту держави.

ОСГ – провідний постачальник с/г продукції на внутрішній ринок – не мають і підтримки з боку держави, що зберігає їх низьку продуктивність, знижує мотивацію до аграрної праці і посилює утриманські настрої на селі. Селяни орієнтуються на кошти від надання в оренду ділянок великим виробникам, а також на отримання різноманітних соціальних виплат з боку держави. Відсутність підтримки діяльності малих с/г підприємств приводить також до посилення тінізації с/г праці.

3. Тінізація праці на сільських територіях. Низька продуктивність сільських господарств зумовлена не лише недостатнім рівнем застосування агротехнологій, а і значною тінізацією етапів виробничо-збутового ланцюга: через заниження показників продуктивності третина торговельного обороту перебуває у тіні. Рівень тінізації вітчизняного аграрного сектору оцінюється у діапазоні 15–20% (внесок до неофіційного ВВП за підсумками I-го кварталу 2016 р. – близько 1,5 млрд. грн.) [13, с. 111].

Тінізація сільської зайнятості підвищує навантаження на фонди соцстрахування, з яких відповідні особи отримують кошти у зв'язку з мало-забезпеченістю і безробіттям, хоча де-факто не є малозабезпеченими чи безробітними.

4. *Руйнація соціальної інфраструктури та позапрофесійних форм підтримки і розвитку людського потенціалу сільських територій.* Ефективне управління трудовим потенціалом села вимагає покращення умов життя, праці, побуту, дозвілля населення; оздоровлення демографічної ситуації; посилення стимулюючої і відтворювальної функції оплати праці; створення умов для ефективного поєднання сімейних та трудових обов'язків.

Актуальним є вирівнювання внутрішніх та міжрегіональних дисбалансів (у т. ч. між міськими та сільськими територіями), але цей напрям потребує значних фінансових, управлінських та інституціональних ресурсів. Чинний Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 16.10.2012 р. (№ 5463-VI (5463-17) досі залишається чи не єдиним актом, який визначає реальні заходи щодо соціального розвитку села [2], надаючи перелік першочергових організаційно-економічних і правових заходів, які мають бути реалізовані на сільських територіях [3].

Проте Закон не виконується, особливо в частині надання переваги селу порівняно з містом (у розрахунку на душу населення) у спорудженні житла, об'єктів освіти, культури і спорту, охорони здоров'я, побуту, торгівлі, газифікації, водо- і електропостачання, комунальних об'єктів тощо, а також у забезпеченні якісного медичного, культурного, спортивного, комунально-побутового, транспортного і торговельного обслуговування села.

Передача до комунальної власності об'єктів соціальної інфраструктури, що належали сільгосппідприємствам, не підкріплюється наповненням місцевих бюджетів відповідними фінансами, а сільгосппідприємства переважно не вбачають необхідності у створенні (підтримці) об'єктів соціальної інфраструктури, хоча вона підвищує привабливість території, сприяє покращенню якості трудового потенціалу, гальмує вимивання працездатного населення, руйнацію населених пунктів та неаграрних сфер сільської економіки. У свою чергу, підвищення добробуту селян і вирішення їх соціальних питань можливе лише завдяки комплексному розвитку сільських територій шляхом підвищення темпів зростання продуктивності праці, збільшення продуктивної зайнятості (у тому числі неаграрного спрямування), розвитку підприємництва.

5. *Недостатня увага до диверсифікації ринку праці (до неаграрної зайнятості).* Зниження рівня зайнятості, відсутність якісних робочих місць, руйнація неаграрних секторів та низькі можливості альтернативної зайнятості на селі. В Україні політика зайнятості реалізується через державні та регіональні програми [3; 4], орієнтовані на підтримку вразливих груп населення (особи з інвалідністю, молодь, жінки, особи старшого віку), проте пропонувані заходи здебільшого спрямовані на адаптацію ринку праці до наявних економічних реалій, і питання ефективної зайнятості населення вони не розв'язують.

На початку 1990-х рр. сільська місцевість вважалася працедефіцитною, але вже з 1994 р. рівень безробіття селян перевищує аналогічний показник для міського населення. У 2009 р. негативна ситуація ускладнилася частковим поверненням селян, вивільнених у містах через фінансово-економічну кризу. На кінець 2015 р. навантаження на одне робоче місце в сільському господарстві становило 55 осіб на одне вільне робоче місце [11]. Наприкінці 2016 р. аналогічний показник становив 43 особи на одне вільне місце [11]. Хоча наведена статистика не відображає повною мірою стан речей, адже розраховується лише для працівників сільського господарства, але свідчить, що проблема сільського безробіття значно загострилася.

Рівень сільськогосподарського освоєння територій в Україні (72,0%) є таким, що резервів екстенсивного залучення нових земель майже немає [8]. Отже, майже вичерпані ресурси найманої праці селян в аграрному виробництві, яке за відсутності вибору видів економічної діяльності є основним джерелом отримання доходів. Розв'язання проблеми сільської зайнятості лежить поза межами сфери аграрного виробництва як такої, і необхідно зосередитися на диверсифікації форм зайнятості в позааграрній сфері сільського ринку праці.

6. *Міграційні процеси на сільських територіях.* Через низький рівень зарплати в сільському господарстві жителі села намагаються працевлаштуватися в інших галузях економіки (лише 60% селян працюють за місцем проживання [11]). Найбільш характерно це для молоді, що впливає на зниження народжуваності на селі, зменшення кількості працюючих та погіршення якості трудового потенціалу села. Стрімке ж зростання частки осіб непрацездатного віку в загальній чисельності селян збільшує економічне навантаження на працездатне населення. Тому за таких умов головне завдання полягає не у збереженні чисельності сільських жителів як такої, а

в оптимізації поділу праці на сільських територіях та диверсифікації сфер зайнятості.

Отже, нашу думку, держава має формувати поведінку суб'єктів економічної діяльності, насамперед роботодавців, на засадах сталого розвитку (з акцентом на соціальному складнику розвитку сільських територій, ефективному господарюванні, деаграризації зайнятості і збереженні природного середовища села). З погляду державної політики, увага має бути зосереджена на ефективності інвестицій у соціальну сферу, а пріоритетом повинна стати оптимізація ринку праці та сфери трудових відносин.

Задля зменшення проблеми формування трудового потенціалу у сільськогосподарській сфері необхідно:

1. Забезпечити підвищення доходів сільгосппрацівників та сільських працівників неаграрної сфери шляхом державної підтримки ОСГ як основного постачальника с/г продукції на ринок України.

2. Відновлювати та підтримувати соціальну інфраструктуру як передумову підтримки і нарощування людського потенціалу сільських територій.

3. Сприяти диверсифікації форм зайнятості і розвивати неаграрну зайнятість на сільських територіях.

Висновки з проведеного дослідження. Трудовий потенціал є одним із найважливіших модернізаційних ресурсів суспільства. Від формування, розподілу і використання трудового потенціалу залежать не тільки ефективно відтворення людського потенціалу регіонів, а й можливості прискорення темпів соціально-економічного розвитку. Під трудовим потенціалом слід розуміти сукупність всіх трудових можливостей окремої людини, груп працівників і суспільства загалом.

Для формування і розвитку трудового потенціалу сільськогосподарської сфери на державному та регіональному рівнях нами пропонується дотримуватися таких правил:

1) постійно вивчати наявний ресурсний потенціал та потреби у продукції і послугах конкретних сільських територій, задля чого здійснити оцінку:

– геодемографічного і трудових ресурсного потенціалу (розвиток поселень, динаміка кількості населення, його якісні і кількісні зміни, міграційний рух, освітній, професійний і соціальний склад, забезпеченість кадрами тощо);

– стану та перспектив розвитку виробничої, управлінської та побутової інфраструктури села;

– соціальних проблем села (життєвий рівень населення, стан здоров'я, криміногенна ситуація, поширеність соціально небезпечних та неінфекційних хвороб, рівень безробіття, динаміка чисельності працездатного населення, наявність і стан об'єктів соціальної інфраструктури, народжуваності, динаміка старіння населення та обезлюднення поселень тощо);

2) визнати розвиток малого та середнього бізнесу в аграрній сфері головним елементом диверсифікації економіки сільських територій для зростання добробуту сільських жителів, збереження сільських населених пунктів, забезпечення зайнятості, підвищення ефективності праці та доходів населення, раціонального використання ресурсів, наповнення місцевих бюджетів, створення умов для працевлаштування осіб, вивільнених із с/г виробництва, без зміни місця проживання зі збереженням бази відтворення трудового потенціалу села;

3) сприяти розвитку найбільш перспективних, за світовим досвідом, галузей неаграрної сільської зайнятості, серед яких – діяльність у туристичній сфері (зокрема агротуризм); виробництво енергії на основі відновлювальних джерел; діяльність у сфері культури, мистецтва та національно-етнічної спадщини; упорядкування земельних угідь та покращення ландшафтів; розвиток соціальних послуг; здійснення віддаленого надання послуг (інформаційних, торговельних тощо) шляхом використання мережі Інтернет;

4) забезпечити інформування щодо можливостей розвитку різних видів альтернативного підприємництва в сільській місцевості; методів, форм і сучасних технологій ведення господарства; забезпечити якість та безпеку продукції та сприяти розвитку сільськогосподарської дорадчої діяльності на місцевому (регіональному) рівні.

Незважаючи на рівень опрацювання низки питань, пов'язаних з аналізом проблематики формування трудового потенціалу і його складників, за межами наукового розгляду залишається ще багато проблемних аспектів щодо інноваційних форм розвитку трудового потенціалу у сільськогосподарській сфері. Дослідження і вирішення вказаних проблем буде сприяти сталому розвитку сільського господарства, тому *подальші наукові дослідження* слід спрямувати у цьому напрямі.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2021 р.» 18.10.2015 № 2982-IV. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/2982-15>.
2. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» № 5463-VI (5463-17) від 16.10.2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1602-14>.
3. Указ Президента України «Про Концепцію державної регіональної політики» №341/2001 від 25 травня 2011 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/341/2011>.
4. Указ Президента України «Про Раду регіонального розвитку» № 224/2015 від 21 квітня 2015 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/224/2015>.
5. Аналітичні показники сільськогосподарської галузі 2000–2016 рр.: стат. зб. / Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm.
6. Воронич К.М. Активізація підприємницького потенціалу сільських територій регіону / К.М. Воронич // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 6. – С. 131–136.
7. Гаврилко П.П. Пріоритети збереження трудового потенціалу сільських територій [Електронний ресурс] / П.П. Гаврилко // Ефективна економіка. – 2012. – № 5. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1149.
8. Євсюков Т.О. Дослідження сучасного стану сільських територій підходи, алгоритми, методи/Т.О.Євсюков,І.П.Ковальчук.–[Електроннийресурс]–Режимдоступу:http://www.zsu.org.ua/2/index.php?option=com_content&view=article&id=1607:2011-04-07-13-57-41&catid=75:2011-03-16-12-34-53&Itemid=112.
9. Мельник С.В. Проблеми зайнятості сільського населення України / С.В. Мельник, І.В. Ретівцев; Ред. Ю.В. Косинська. – Луганськ: ДУ НДІ СТВ, 2017. – С. 9–15.
10. Попова О.Л. Соціальні та екологічні параметри діяльності сільськогосподарських підприємств: диференціація за економічними класами / О.Л. Попова, Л.Л. Панкратова, М.Г. Бетлій // Економіка і прогнозування. – Вип. 4 (2016). – С. 110–125.
11. Праця України: стат. зб. / Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv.../Arch_pu_zb.htm.
12. Система стратегічного управління персоналом суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки: монографія /А.Д. Чикуркова. – Кам'янець-Подільський : Вид. ПП Зволейко, 2012. – 456 с.
13. Статистичний щорічник України за 2016 рік (Держ. служб. статистики; ред. О.Г. Осауленка). – К. : «Август Трейд», 2017. – 571 с.
14. Ульяновченко Ю. Державне регулювання аграрного ринку в країнах ЄС і США: досвід для України [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://194.44.242.244/e-journals/DeBu/2007-2/doc/5/05.pdf>.
15. Чисельність населення та середня чисельність за 2011–2017 рр.: стат. зб. / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/fin/ds/kn/kn_u/kn0117_u.html.
16. Чулкова Е.А. Анализ использования квалифицированных рабочих в аграрном производстве региона / Е.А. Чулкова, Л.И. Рахматуллина // Изв. Оренбург. гос. аграр. ун-та. 2014. – № 6 (50). – С. 185–188.
17. Шпикуляк О.Г. Менеджмент і здійснення кадрової політики аграрного підприємства / О.Г. Шпикуляк // Економіка АПК. – 2015. – № 12. – С. 133–136.
18. Partington P., Stainton C. (2016). Managing Staff Development. – Philadelphia : Open University Press, 256 p.
19. Torrington D., Hall L., Taylor S. (2015). Human resource management. – Harlow: Pearson Education Limited, 810 p.

Kustrich L.O.

FORMATION AND DEVELOPMENT OF LABOUR POTENTIAL OF THE AGRICULTURE

Under current conditions of the formation of economic relations, very important is a problem of formation and use of labour potential. State of labour potential depends on various factors or conditions of its reproduction, which should be analysed, systematized, and taken into account for the purpose of rational formation and use. Insufficiency of the new theoretical ones and practical developments, which are aimed at solving these problems, necessitates it and the relevance of the systematic study of this problem.

The purpose of the article is to study theoretical and practical aspects of the formation, development, and use of labour potential in the field of agriculture.

The article is considered peculiarities of forming labour potential in the agricultural sector. It is established that labour potential is one of the most important modernization resources of society. From the formation, distribution, and use of labour potential depend not only on the effective reproduction of the human potential of the regions but opportunities for accelerating the pace of socio-economic development. It is determined that labour potential should be understood as the totality of all labour opportunities of an individual, groups of workers, and society as a whole. Conditions and tendencies of labour potential formation are singled out.

Features of the formation and use of rural labour potential are defined. The main aspects of labour potential development and provision of the rural population by workplaces are investigated. The basic provisions for improving the situation in the direction of formation and development of the labour potential of the agricultural sector are developed, which should be implemented at the country and regional level.

Key words: agriculture, labour resources, labour potential, labour, employee, development.